

Валентина Надольська (м. Луцьк)

НОВІ МУЗЕЙНІ УСТАНОВИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

У музейній справі Волинської області сталися значні зміни, які активізували творчий пошук музейних працівників у науковому і культурному житті регіону, в розбудові незалежної України, поглибили історико-краєзнавчі дослідження, посилили процес переосмислення експозиційного показу історичного минулого і сучасного краю, дали поштовх до створення експериментальних виставок, побудованих на нововиявлених документах і матеріалах, раніше неекспонованих музейних предметах, присвячених малодослідженим і дискусійним питанням.

Однією з важливих тенденцій розвитку музейництва краю в останні десятиріччя стало удосконалення музейної мережі, зумовлене переосмисленням концепції музею, активізацією його соціокультурного впливу. На формування музейної мережі впливає низка факторів. Головні з них – зміна суспільних потреб, розвиток науки і мистецтва, нові технології в сфері реставрації і консервації, нові підходи в теорії і практиці музейної роботи, а саме, розширення поняття «музейний предмет», розвиток знань про те, що зберігати і експонувати слід не тільки пам'ятки, але й їхні функціональні зв'язки з іншими об'єктами.

За роки незалежності система музейних закладів області зазнала якісних змін. З одного боку вони виявилися у набутті вже діючими музеями нового статусу. Так ряд відділів Волинського обласного краєзнавчого музею стали самостійними установами. У 1991 р. відокремилися і перейшли в районне підпорядкування Лобненський музей партизанської слави [3, с. 23] і Володимир-Волинський історичний музей [21, с. 228], в 1992 р. – Маневицький краєзнавчий і Ковельський історичний музеї [15, с. 5]. Згідно з рішенням Любомльської районної ради у 1993 р. на базі діючого народного було створено самостійний державний Любомльський краєзнавчий музей [19, с. 73]. У 1995 р. Кортеліський історичний музей отримав статус самостійного комунального музею районного підпорядкування [20, арк. 18].

Іншою важливою тенденцією музейного будівництва в області останніх десятиріччя стала поява нових музеїв, відкриття яких було дієвою реакцією музейних працівників і громадськості на існуючі суспільні потреби. Початок цьому процесу був покладений у 1990 р. відкриттям в Устилузі музею відомого композитора і диригента ХХ ст. Ігоря Стравінського [17, с. 41]. Формування фондів майбутнього музею розпочалося ще 1979 р., коли в приміщенні тогочасної музичної школи її директор В. Терещук організував показ фотодокументальних експонатів про композитора та його перебування в Устилузі, що були передані із Ленінграду. Впродовж наступних десяти років активною збирацькою роботою займалися працівники ВКМ О. Огнєва та О. Ошуркевич, директор музичної школи В.

Терещук, директор музею прикордонників в Устилузі І. Терещук. Допомогу у створенні музею надав фонд Пауля Захера з Базеля. Для музею закупувалися предмети музейного значення, що спочатку перебували на тимчасовому зберіганні у фондах Волинського краєзнавчого музею (далі – ВКМ). Згідно наказу обласного управління культури № 70/І-8 від 10 квітня 1990 р. «Про передачу експонатів музею Ігоря Стравінського» вони були передані до Устилуга [12, с. 113, 118].

Кількість відвідувачів єдиного в світі музею Ігоря Стравінського щороку збільшується. Це стало й результатом проведення, починаючи з 1994 р. у Луцьку та Устилузі міжнародного музичного фестивалю «Стравінський та Україні». Сюди приїздять студенти, шанувальники творчості Ігоря Стравінського, музиканти і музикознавці, дослідники його творчості та особистості.

29 вересня 2013 р. після тривалого ремонту та реконструкції музей-садиба видатного композитора знову відкрив свої двері для відвідувачів. Реставраційні роботи дозволили частково відтворити вигляд будинку, який він мав на початку ХХ ст. Докорінних змін зазнала експозиція музею (її нова концепція була розроблена кандидатом історичних наук О. Огневою). У межах ІХ Всеукраїнської акції «Музейна подія року – 2013» проведені заходи отримали спеціальну відзнаку оргкомітету у номінації «Відкриття року» [16].

У процесі розбудови музейництва на Волині доби незалежності важливою подією стало відкриття 26 серпня 1993 р. Музею Волинської ікони – відділу ВКМ. Його відкриття у переломні в історії держави роки дало можливість запропонувати таку ідею музею, яка стала унікальною за своїм змістом і матеріальним втіленням. Єдиний в Україні музей такого типу представив відвідувачам самобутню регіональну школу волинського іконопису, предмети металопластики, декоративну різьбу та скульптуру. Експонати у музеї волинської ікони сприймаються більше, ніж музейний предмет, вони несуть значне смислове і символічне навантаження, створюють своєрідне духовне середовище, є свідченням розвитку релігійної культури регіону.

Авторитет музею, як визнаного в Україні осередку збереження, дослідження і популяризації пам'яток сакрального мистецтва, спонукав членів громадського товариства «Холмщина» передати до музею у вересні 2000 р. Холмську чудотворну ікону Божої Матері – унікальну пам'ятку візантійського мистецтва XI–XII століття [16]. З часу перебування Холмської чудотворної ікони Божої Матері у Музеї волинської ікони він став місцем паломництва християн. Це єдиний приклад у новітній історії музейництва України, коли до ікони, що знаходиться в музеї, йдуть велелюдні хресні ходи.

На честь 10-ї річниці незалежності України 17 червня 2001 р. експозиція Музею волинської ікони була відкрита у новозбудованому приміщенні.

Від початку своєї діяльності музей вийшов за рамки простого збереження і експонування пам'яток сакрального мистецтва, поставивши першочерговим завданням дослідження колекції, що знаходить відображення у путівниках, каталогах, інформаційних довідниках, наукових статтях, альбомах. Значним внеском у вивчення сакрального мистецтва Волині стало проведення, починаючи з 1993 р., щорічних наукових конференцій «Волинська ікона: дослідження та реставрація» та публікація матеріалів з історії формування і каталогізації музейних збірок волинського іконопису, іконографії, богослів'я, реставрації [8, с. 7].

Музей практично виконує функцію візитної картки міста Луцька та Волині, притягуючи у регіон чисельних туристів, групи паломників, які прагнуть познайомитися із сакральним багатством краю.

Згідно наказу управління культури Волинської обласної держадміністрації від 29 травня 1995 р. розпочато організацію меморіального музею-садиби В'ячеслава Липинського в колишній садибі Ліпінських в с. Затурці Локачинського району з правами відділу ВКМ. Унікальну колекцію особистих речей та документів В'ячеслава Липинського та його родини вдалося сформувати завдяки його доньці Єві Липинській-Сендзеловській з Лондона, племінникам Яну і Казимиру з Кракова та Єжи Липинським з Гданська [16].

Музей В. Липинського в Затурцях є меморіальним музеєм ансамблевого типу, оскільки включає в себе не лише колекції музейних предметів, які зберігаються у його фондах, а в першу чергу садибу діяча, що складається з будинку та парку. За рішенням Волинської обласної ради від 17 березня 1994 р. парк отримав статус пам'ятки садово-паркового мистецтва, завдяки чому був узятий під охорону держави, а будинок Ліпінських віднесено до пам'яток архітектури місцевого значення. Постановою Кабміну України від 27 грудня 2001 р. садиба родини Ліпінських у селі Затурці Локачинського району Волинської області набула статусу «Пам'ятки історії національного значення» [20, арк. 18].

Урочисте відкриття меморіального музею В'ячеслава Липинського відбулося 22 серпня 2011 р. [1, с. 16]. Сьогодні це єдиний в Україні і світі музей відомого історика, політолога і державного діяча початку ХХ століття, уродженця Волині. Експозиція музею розкриває історико-етнографічне тло середовища, в якому жила родина Ліпінських у Затурцях на Волині, родовід, господарський доробок родини, життєвий шлях В'ячеслава Липинського, його громадсько-політичну, державну та наукову діяльність.

До музею приїздять не лише жителі району та області, а й люди з різних куточків України, а також світу. Приїжджають на рідну землю й нащадки роду Ліпінських.

У березні 1999 р. музейна карта Волинської області поповнилася ще одним об'єктом – Волинським регіональним музеєм українського війська та військової техніки – філіалом Національного військово-історичного музею України [22, с. 148]. На сьогодні це єдиний у

Західному регіоні України військовий музей. Він був створений з ініціативи громадської організації «Джерела» за наказом Міністра оборони України, згідно з яким музей розбудовується на громадських засадах за рахунок коштів цієї організації. Для розміщення музею Міністерство оборони України виділило у центрі Луцька військове містечко площею близько 1 га. На початковому етапі музею для формування основного фонду було передано більше 1500 предметів [9, с. 3].

У червні 2000 р. завдяки спільним зусиллям Міністерства оборони України і МГО «Волинське братство» відбулося урочисте відкриття першого етапу експозиції – виставки військової техніки та озброєння. Протягом наступних років Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки поновив свою експозицію новими зразками техніки та озброєння. Музей проводить активну виставкову роботу, використовує різноманітні засоби музейної комунікації для роботи з відвідувачами.

У вересні 2005 р. в будинку, що стоїть на дворі Луцького замку і первісно був повітовим казначейством (скарбницею), відкрився Музей книги [13, с. 12]. Заклад постав завдяки старанням владики Варфоломія – архієпископа Рівненського і Острозького УПЦ. Основну частину колекції склали стародруки, найстарішому з яких 366 років. Владика продовжує поповнювати фонди музею цінними виданнями. Один з останніх його дарунків – факсимільне видання Пересопницького Євангелія, яке є національною святинєю українського народу.

Спільними зусиллями сучасного правонаступника історичного братства – Волинського крайового братства св. ап. Андрія Первозванного і працівників ВКМ у Луцьку було створено перший в Україні музей заклад, присвячений окремій братській асоціації. 27 вересня у 2011 р. в приміщенні колишнього братського Хрестовоздвиженського монастиря Музей історії Луцького братства відкрив свої двері для відвідувачів. Унікальним, цікавим є об'єкт, який доповнює експозицію музею – братський некрополь. Це підземелля Хрестовоздвиженської церкви, братська усипальниця перших братчиків, похованих там 300–350 років тому згідно їхніх тестаментів. Сьогодні музей є важливим компонентом туристичного маршруту Луцька [4, с. 7].

Наймолодшим закладом області сьогодні є Музей технічного прогресу, відкритий 19 липня 2013 р. Ініціатором та організатором його виступив спортивно-оздоровчий комплекс «Адреналін Сіті» та Волинська філія Комп'ютерної академії «Шаг». У музеї зібрано предмети, які висвітлюють етапи розвитку технічного прогресу, починаючи з найпростіших пристосувань первісних часів і до сьогодення; представлено хронограф з ілюстраціями та зразками найважливіших винаходів людства [16].

Нові історичні реалії, бурхливий розвиток краєзнавства спричинили зміни у розбудові на Волині громадського музейництва, засвідчивши посилення інтересу широкого загалу

громадськості до історичного минулого, традицій і побуту свого краю. Це створило сприятливе підґрунтя для появи в області низки районних краєзнавчих музеїв.

9 січня 1992 р. був утворений Старовижівський районний народний краєзнавчий музей [11, с. 227]. Він розмістився у найстарішому будинку селища, збудованому у 1944–1945 рр. як перша пошта. В експозиції музею представлені матеріали з історії, культури та археології Поліського краю.

У 1998 р. свою офіційну історію розпочав Нововолинський історичний музей (рішення Нововолинської міської ради від 26.03.1998 р. № 28/1). Провідну роль в процесі становлення музею відіграла громадськість, а саме місцева організація «Союзу українок», яка ще 1997 р. підняла питання про його створення. Результатами тривалих пошукових робіт стало облаштування шести експозиційних залів Нововолинського історичного музею [5, с. 28]. Музей робить все для того, щоб збирати, вивчати і досліджувати пам'ятки свого краю. У першу чергу, в музейній роботі увага приділяється вивченню історії, етнографії, матеріальної і духовної культури населення району. Але коло наукових зацікавлень музейних співробітників з кожним роком розширюється.

На організаційному етапі перебуває формування Ківерцівського районного краєзнавчого музею. Затверджено статут установи (18.03.2009 р.), виділено приміщення, продовжують комплектуватися фонди музею [18, с. 7].

У Турійському районі з ініціативи краєзнавців у селах Купичеві (2004 р.) та Соловичях (2010 р.) було організовано музеї історії населеного пункту [16].

В області нагромаджено позитивний досвід роботи музеїв при навчальних закладах. Аналіз їх діяльності підтверджує, що вони позитивно впливають на підвищення освітнього і культурного рівня учнівської та студентської молоді, сприяють залученню її до суспільно-корисної діяльності, формують глибокі почуття поваги до ратної (військової), трудової, культурної спадщини старших поколінь, заохочують до вивчення та збереження історико-культурних пам'яток народу [16], природи рідного краю, військово-патріотичних традицій.

Стабільною є динаміка розширення мережі такого виду музеїв: у 1998 р. на обліку перебувало 32 музеї, у 2001 – 47, у 2004 – 102, у 2007 – 137, у 2009 – 141 [6, с. 234].

Важливим центром діяльності музеїв у луцьких вищих навчальних закладах є Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. За роки незалежності тут розгорнули свою діяльність ще 4 музеї: Музей спортивної слави (1994 р.), Геологічний музей (1998 р.), Музей історії СНУ ім. Лесі Українки (2002 р.), Музей етнографії Волині і Полісся (2010 р.).

З 2000 р. у Луцьку працює музей освіти Волині при Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти [14, с. 60].

На базі Волинського технікуму Національного університету харчових технологій, згідно рішення Волинської обласної ради № 4/40 від 13 травня 2011 р. було відкрито Музей жертв тоталітарних режимів [16].

З'явився у Волинській області і ряд музеїв, створення яких засвідчило потяг краян до збереження та популяризації речей, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю. Такими є: Аптека-музей (2002 р.) [24, с. 22], Музей історії волинської бази «Укроптбакалія», СП «Волиньпак» та Корпорації ПАККО (2005 р.) [7, с. 3], Музей історії органів внутрішніх справ Волині (2005 р.) [23, с. 3], Музей історії кінематографії і фотомистецтва (триває збір експонатів) [2, с. 4], Музей волинського лісу (2008 р.), Музей історії Волинської ОДТРК (2011 р.), Музей історії становлення судової влади на Волині (2011 р., перший такий музей в Україні) [16].

Станом на 1 січня 2015 р. в області діяло 17 музеїв комунальної власності, 83 музейних заклади на громадських засадах, 187 музеїв системи освіти, де зберігається понад 250 тис. пам'яток матеріальної та духовної культури волинського краю основного фонду [10, с. 2].

З метою ознайомлення всіх зацікавлених з тим, що відбувається у музейному житті Волині, ВКМ було започатковано Інтернет-ресурс „Музейний простір Волині” [16]. У структурі ресурсу передбачені розділи з суто професійною інформацією, а також загальні відомості, що можуть зацікавити туристів, будь-кого, хто небайдужий до культурної спадщини краю. Меню сайту містить розділ «Галерея музеїв», в якому подано коротку інформацію про 45 музейних закладів області. Тут висвітлюються новини музейного життя, розміщуються наукові публікації про історію, діяльність музеїв Волині, видатних музейних працівників регіону.

Проведення фестивалів, виставок та конкурсів, поліпшення умов функціонування, підвищення музеями рівня збереження пам'яток національної культурної спадщини сприяють туристичній промоції Волинської області та залученню як іноземних, так і вітчизняних туристів та екскурсантів.

Проблемою музейної мережі області є відсутність районних музеїв у Турійську, Локачах, Любешові, Шацьку та Ратному. Досі ще не створений музей етнографії у Луцьку, хоча такі наміри були задекларовані ще у 1990-х рр.

Таким чином, мережа музейних закладів Волині за роки незалежності зазнала істотних змін. Її важливими складниками стали нові музеї різних профілів та підпорядкування. Постійна робота над удосконаленням музейної мережі області покликана сприяти розвитку музейництва, ефективному використанню фондів збірок для популяризації української культурної спадщини.

Джерела та література

1. Баран Г. Відкрили музей Липинського / Г. Баран // Віче. – 2011. – 24–31 серп. – С. 16.
2. Белов В. Музею історії кіно – бути! / В. Белов // Луцький замок. – 2007. – 27 грудня. – С. 4.
3. Бишевич П. К. Музей відтворює героїчне минуле / П. К. Бишевич, І. С. Журавлюк, П. А. Клубук // Любешівщина: з глибин століть – у майбуття: Історико-краєзнавчі нариси. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – С. 22–23.
4. Бондарчук А. Музей історії Луцького братства: наймолодший і єдиний в Україні // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Вип. 5. Матеріали V Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 16 травня 2014 року. Упоряд. А. Силук. – Луцьк, 2014. – С. 6–11.
5. Войтюк Н. Історія створення історичного музею міста Нововолинська / Н. Войтюк // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, Луцьк-Колодяжне, 18–19 травня 2004 р. – Луцьк, 2004. – Вип. 3. – С. 28–29.
6. Грабинська Л. Розвиток музейної справи в закладах освіти Волинської області / Л. Грабинська, Л. Хмелярська // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення. Спеціальний випуск. – Луцьк, 2009. – С. 234–237.
7. Григоренко С. Магазины усюди? Ще б ПАК! / С. Григоренко // Віче. – 2005. – 23 червня. – С. 3.
8. Єлісєєва Т. Музей Волинської ікони. До 20-річчя діяльності // Волинська ікона: дослідження та реставрація: наук. зб. Вип. 20: Матеріали XX Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 27–28 серпня 2013 року / [ред. група: А. Силук та ін.]. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2013. – С. 6–8.
9. Карпов В. Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки: історія створення та перспективи діяльності // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Сторінки воєнної історії краю. Науковий збірник. Вип. 30. Матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної істор.-краєзн. конф., 24-25 березня 2009 р., м. Луцьк. – Луцьк, 2009. – С. 3–5.
10. Комунальні та громадські музеї Волинської області в 2014 році (порівняльно-довідковий матеріал). – Луцьк, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://volyn-museum.com.ua/board/muzejnikam/komunalni_ta_gromadski_muzeji_volinskoji_oblasti_v_2014_roci/2-1-0-348

11. Лестовнича Л. Відкриті двері для всіх / Л. Лестовнича // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Старовижівщина з глибини століть: Наук. зб. Матеріали ХХVIII Волинської обласної історико-краєзнавчої наукової конференції, 20-21 червня 2008 року. – Луцьк, 2008. – Вип. 28. – С. 227–228.
12. Малеончук Г. Музей Ігоря Стравінського в Устилузі: сторінки комплектування фондів // Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 3 / упр-ня культури і туризму Волин. ОДА; Волин. Краєзн. Музей; каф. Документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; Упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк, 2012. – С. 113–119.
13. Мандзюк Ф. Музей старовинної книги у замку / Ф. Мандзюк // Луцький замок. – 2005. – 27 жовтня. – С. 12.
14. Маслай Г. С. Про створення волинського музею освіти / Г. Маслай // Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. Тези доповідей та повідомлень II регіональної «Велика Волинь» і VI обласної історико-краєзнавчої конференції 8–10 жовтня 1992 року. – Луцьк, 1992. – С. 60–62.
15. Матвійчук М. Тут «живе» історія краю / М. Матвійчук // Вісті Ковельщини. – 2010. – 30 листопада. – С. 5.
16. Музейний простір Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volyn-museum.at.ua/>.
17. Огнева О. Д. Будинок серед алей: Музей Ігоря Стравінського в Устилузі / О. Д. Огнева. – Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2006. – 56 с.
18. Оліщук Л. Без минулого немає майбутнього / Л. Оліщук // Вільним шляхом. – 2010. – 11 лютого. – С. 7.
19. Остапюк О. Про створення і діяльність Любомльського краєзнавчого музею / О. Остапюк // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Вип. 2. – Луцьк, 1999. – С. 72–74.
20. Поточний архів ВКМ. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2001 році, 23 арк.
21. Стемковський В. Історія музейної справи на Володимирщині / В. Стемковський // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. – Луцьк, 2009. – С. 227–229.
22. Чисюк Я. Волинський регіональний музей Українського війська та Військової техніки. З історії створення та основні тенденції розвитку / Я. Чисюк // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, Луцьк-Колодяжне, 18–19 травня 2004 р. – Луцьк, 2004. – Вип. 3. – С. 148–149.

23. Якименко М. Від дружинника до дільничого / М. Якименко // Волинські губернські відомості. – 2001. – 20 грудня. – С. 3.
24. Якименко М. У музей...по здоров'я / М. Якименко // Голос України. – 2005. – 8 листопада. – С. 22.

